

УДК 811.161.2'367.32

ШАТИЛОВА Олена Сергіївна,кандидат філологічних наук, асистент кафедри української та російської мов Донецького національного технічного університету; Донецьк, Україна;
e-mail: shatilova_olena@mail.ru; тел.: +38-050 777 90 38

ІМПЛІКАТУРИ МОВЛЕННЕВОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СПОНУКАЛЬНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ

Анотація. У статті розглянуто способи вираження прямих і непрямих спонукальних мовленнєвих актів. Порушено питання адекватного й неадекватного сприйняття тексту. Спонукальні мовленнєві акти проаналізовано з погляду морфолого-синтаксичного оформлення конструкцій, якими вони виражені. У межах прямих спонукальних мовленнєвих актів виділено ядерні та периферійні. Критерієм розподілу обрано наявність спеціалізованої морфологічної форми. З-поміж прямих спонукальних мовленнєвих актів виокремлено імперативні, перформативні, інфінітивні, номінативні та еліптичні речення а також нечленовані конструкції з предикатом-спонукальним вигуком або спонукальною часткою. До непрямих мовленнєвих актів зараховано формально питальні речення, еквіваленти речень та непитальні речення з формами дієслів-предикатів дійсного способу (минулого, теперішнього та майбутнього часів) й умовного способу. З'ясовано роль імплікатур мовленнєвого спілкування в загальній інтерпретації висловлення. Здійснено спробу створення класифікації прямих і непрямих спонукальних мовленнєвих актів.

Ключові слова: мовленнєвий акт, пряме спонукування, непряме спонукування, імплікатура.

Загальний розвиток лінгвістики призвів до того, що в кінці ХХ століття значно посилюється інтерес до суб'єктивної сторони мови [1; 6; 20]. Було з'ясовано, що ефективність мовленнєвого акту залежить від особи адресанта й особи адресата. Мовець визначає, яким буде комунікативний акт: експліцитним чи імпліцитним, прямим чи непрямим тощо. Адресат повинен сприйняти інформацію, інтерпретувати її й адекватно відреагувати реплікою чи вчинком.

Метою даної роботи є розробка класифікації спонукальних мовленнєвих актів. Об'єктом дослідження обрано категорію спонукування в мовленні. Предмет дослідження становлять прямі та непрямі способи реалізації спонукування. Матеріалом є україномовні публіцистичні тексти початку ХХІ ст.

Склалася традиція, започаткована ідеями Дж. Сьорля [7; 8], вважати непрямим такий мовленнєвий акт, при якому мовець має на увазі децю більше, ніж те, що він говорить: «у непрямих мовленнєвих актах мовець передає слухачеві більший зміст, ніж той, що він реально повідомляє, і він робить це, спираючись на спільні знання, як мовні, так і немовні, а також на спільну здатність до розумного розмірковування, які передбачені ним у слухача» [7; 8]. Непрямими вважають акти, зміст або іллокутивна сила яких виводиться адресатом за правилами імплікатур мовленнєвого спілкування [1, с. 29; 2, с. 179–180].

Оскільки основу будь-якого мовленнєвого акту становить певний ментальний акт, який повинен здійснити слухач, або ментальний стан, у який слухач повинен бути введений, сприйнявши конкретну мовленнєву дію мовця, успішне здійснення і прямого, і непрямого мовленнєвого акту передбачає адекватне сприйняття його слухачем. Так, природна реакція адресата на непрямі акти типу *Чи не підкажете, котра година?* (Gazeta.ua. — Режим доступу: <http://gazeta.ua/>); *Чи не могли б Ви зачинити двері?* (Тиждень. — Режим доступу: <http://tyzhden.ua/>) — це реакція на прохання, а не на запитання. Мовець у разі адекватного сприйняття інформації повинен не давати відповідь («так» чи «ні»), а виконувати казувану дію. Отже, буквально значення наведених прикладів не збігається з їхнім реальним комунікативним змістом. На думку деяких дослідників, комунікативні наміри мовця (іллокутивна мета) у непрямих мовленнєвих актах виражені за допомогою мовних форм, не призначених для цього.

У разі адекватного сприйняття прямого чи непрямого мовленнєвого акту його вважають успішним. У випадку відсутності адекватного сприйняття комунікативного акту мовленнєвий вплив не приводить до бажаної мети, причому адресат може усвідомлено «інсценувати» неадекватне сприйняття мовленнєвого акту: *Чи не могли б Ви зачинити двері? — Не міг би.* Замість очікуваної дії (зачинення вікна) адресант отримує репліку-відповідь, що є реакцією не на спонукування, а на звичайне запитання. Залежно від інтонуювання подібна репліка може сприйматися як жартівлива чи фамільярна, що порушує етикетні норми, прийняті в мовленнєвому колективі.

Незважаючи на детальну розробку проблеми, мовознавці й досі не дійшли згоди в деяких питаннях термінології та номенклатурної організації спонукальних конструкцій. Зокрема, в роботах дослідників по-різному подано класифікацію типів спонукальних мовленнєвих актів. Тому розробка класифікації спонукальних мовленнєвих актів є на сьогодні актуальною.

Формальна специфіка спонукальних конструкцій полягає в неоднорідності морфологічного складу їхніх предикативних центрів. Більшість їх містить імперативи. Оскільки сама імперативна парадигма неоднорідна за морфологічним складом, це спричинює низку розходжень у поглядах і щодо питання про прямі та непрямі спонукальні мовленнєві акти. Функціональний підхід до питання робить доцільним об'єднання в межах імперативної парадигми всіх форм, що передають спонукальне значення.

Розуміючи складність завдання й не претендуючи на остаточне його вирішення, спробуємо перерахувати способи вираження прямого та непрямого спонукування в українській мові.

Прямий мовленнєвий акт характеризується відповідністю між його іллокутивною метою (вираженим комунікативним наміром мовця) та закріпленням за нею в мові формальним зразком. Так, прямим спонукальним мовленнєвим актам відповідають імперативні, перформативні, інфінітивні та деякі інші типи речень. Конструкції, що являють собою прямі спонукальні мовленнєві акти, можна поділити на ядерні та периферійні. Ядро (центр) утворюють:

1) імперативні речення: *На це не розраховуйте* (Вітчизна. — № 1–2. — 2004); *Ну, коли усього лиш на ніч, то хай приходить* (Вітчизна. — № 1–2. — 2004);

2) перформативні речення: *Редакція журналу <...> звертається з проханням <...>* (Музеї України. — 08.01.2010).

До периферійних конструкцій належать:

1) речення з предикатом-дієсловом у формі інфінітива: *Заборається проводити передвиборну агітацію <...>* (Голос України. — 14.01.2010); *Отримати неспростовні юридичні докази <...>* (Музеї України. — 03.11.2011);

2) речення з предикатом, вираженим модальним словом у поєднанні з інфінітивом: *Варто сходити на цей фільм* (<http://molodi.in.ua/>. — 28.10.2011); *Законодавчо необхідно впровадити право внутрішньої безпеки на випадок провокації з хабаром для поліцейських* (Київ. — 18.11.2011);

3) речення з предикатом, вираженим іменником: *Рота, тривога!* (Дзеркало тижня. — 5–11.12.2009); *Вогонь!* (Дзеркало тижня. — 5–11.12.2009); *Волі!* (Вітчизна. — № 1–2. — 2007);

4) еліптичні речення адвербіального типу: *Ну, за Ваше здоров'я!* (= дайте вил'ємо за Ваше здоров'я) (Високий замок. — 21.12.2009); *Швидко* (= говоріть швидко) (Свобода слова. — 23.11.2009);

5) нечленовані речення з предикатом-спонукальним вигуком або спонукальною часткою: *Геть логіку!* (Кореспондент. — 17.02.2011); *Нумо, до зброї, брати українці!* (Українська правда. — 19.02.2012).

Найактивніше у спонукальних мовленнєвих актах волевиявлення виражене за допомогою імперативних речень: *Якщо подруга (друг) обожнює говорити тільки про свою власну королівську особу — кидай цього егоїста чи егоїстку одразу* (Світ молоді. — 12.01.2009); *Повір, ці слова від щирого серця!* (Світ молоді. — 12.01.2009); *Пам'ятай, що обрана професія формуватиме стиль твого життя* (Світ молоді. — 12.01.2009); *Не поспішайте робити висновки і приклеювати нові ярлики, які, швидше за все, знов виявляться помилковими* (Світ молоді. — 12.01.2009).

Усі дослідники, що розглядають прямі / непрямі мовленнєві акти [4; 5; 8], зараховують імперативні речення саме до прямих спонукальних актів. Виділення ж перформативних речень як прямих мовленнєвих спонукальних актів викликає суперечливі погляди [3; 5]. Уважаємо за доцільне залучити речення з предикативним центром, вираженим перформативом у поєднанні з об'єктивним інфінітивом, до первинних форм, що виражають прямі мовленнєві акти. Слід наголосити на тому, що перформативні конструкції, на відміну від неперформативних, чітко й однозначно виражають спонукання. Важлива особливість перформативних висловлень полягає в тому, що вони не описують певну дію, а безпосередньо є цією дією: *Пані та Панове, прошу зустрічатися: Савік Шустер!* («Шустер-LIVE». — ТРК Україна. — 15.10.2010. — 20:20); *Я раджу прочитати виступ за 2004 рік <...>* («Велика політика». — Інтер. — 08.10.2010. — 23:00).

Серед периферійних конструкцій значне місце посідають інфінітивні речення: *Шахтарів у полон не брати — розстрілювати!* (Вітчизна. — № 1–2. — 2009).

Можливість заміни імперативних форм інфінітивами пояснюється тим, що останні мають здатність набувати ірреального об'єктивно-модального значення. Конструкції такого типу передають досить категоричні вимоги. Наприклад: *Без команди не стріляти. Підпустити якнайближче* (Дзеркало тижня. — 5–11.11.2009).

Часто інфінітивні речення вживаються з окличною інтонацією. Це посилює притаманну їм категоричність, необхідність, дебітність. Висловлення цього типу зазвичай передають наказ чи вимогу: *Зупинитися!* (Музеї України. — 23.12.2009); *Швидко не їхати!* (Дзеркало тижня. — 5–11.11.2009).

Проте використання інфінітивів у рецептах не має значення категоричної вимоги. У такий спосіб подається інструкція щодо виконання тих чи інших дій: <...> *посипати тертим сиром, манкою, дрібно нарізаними яйцями, чорним меленим перцем, сіллю і ретельно перемішати* (Високий замок. — 09.12.2009). У реченнях такого підтипу інфінітив добре підкреслює анонімність, невизначеність особи і числа виконавців дії.

Значну кількість суперечок [5; 9; 10] викликають і номінативні речення зі спонукально-бажальним значенням: *Води! Танки!* або *Мінне поле!* Хоча в цих реченнях і відсутні наказові форми дієслова, проте передбачається й адресат висловлення, і дія, яку він повинен виконати. Отже, є підстави зараховувати номінативні спонукальні речення до прямих первинних способів вираження спонукання.

До прямих спонукальних мовленнєвих актів належать також деліптичні речення адвербіального типу: *Подорожці на наших сторінках!* (Музеї України. — 08.01.2010); *Плануйте маршрут — і в подорож!* (Музеї України. — 08.12.2009). Характерною ознакою таких речень є наявність прислівника чи іменника в непрямому відмінку з прийменником або без нього, що передає обставинне значення. Такі речення є еліптичними: *Якщо з'явилися перші симптоми — негайно до лікаря!* (Високий замок. — 16.12.2009); *А зараз — про Вашу пропозицію* («Свобода слова». — ICTV. — 23.11.2009. — 22:00). Висловлення цієї підгрупи містять еліптичні речення, предикат у яких відсутній, проте наявний носій супровідної характеристики предикатної ознаки: *Досить* (= досить го-

ворити; не говоріть») («Свобода слова». — ICTV. — 09.11.2009. — 23:00); *Повзком від кулемета!* (Дзеркало тижня. — 28.11–04.12.2009); *Вперед!* (Дзеркало тижня. — 05–11.12.2009).

Окрему групу утворюють конструкції, виражені нечленованими реченнями з предикатами-спонукальними вигуками або спонукальними частками: *Геть старі звичаї!* (Mediasapiens. — 01.10.2011); *Нумо, браття!* (Реклама. — Новий канал. — 2011). Єдиною функцією таких конструкцій є спонукування до дії. Спонукальні конструкції, виражені нечленованими реченнями цього типу, завжди є стилістично обмеженими варіантами, притаманними розмовно-побутовому мовленню. Вони обов'язково експресивно забарвлені.

Конструкції, зараховані до непрямих спонукальних мовленневих актів, окрім своєї основної функції, можуть передавати значення волевиявлення, проте розпізнати його можливо тільки в конкретному контексті. З'ява непрямих мовленневих актів передбачає розуміння слухача, пов'язане з опорою на конвенції (домовленості, прийняті в певному суспільстві) та пресупозиції. Поняття «непрямий мовленневий акт» тісно пов'язане з поняттям імплікатури. Імплікатурами мовленневого спілкування є «прагматичні компоненти змісту повідомлень, мовленневих жанрів, дискурсів, які виводяться адресатом з контексту спілкування завдяки знанню комунікативних принципів, максим, постулатів та конвенцій спілкування» [2, с. 179]. Правильна інтерпретація будь-якого висловлення не можлива без врахування імплікації.

За даними Н. І. Формановської, мовці значно рідше послуговуються прямими мовленневими актами, ніж непрямыми, особливо в разі необхідності прояву ввічливості, іронії, використання натяків тощо [9, с. 269].

Спонукальна функція непрямих мовленневих актів пов'язана не з реалізацією їхнього системного призначення, а є результатом уживання в нестандартних умовах. Так, граматичний статус форм індикатива, кон'юнктива, а також форм інтеррогативних речень не передбачає в них наявність спонукальної функції як первинної. Усі ці конструкції являють собою непрямі мовленневі акти спонукування.

Отже, до непрямих спонукальних мовленневих актів належать:

1) формально питальні речення: *Можете розкрити таємницю <...>?* (= *розкрийте таємницю*) (Донеччина. — 23.11.2009); *Чому ви перебиваєте?* (= *не перебивайте*) («Свобода слова». — ICTV. — 23.11.2009. — 22:00);

2) непитальні речення:

а) з формами дійсного способу дієслів, серед яких є:

• форми минулого часу: *Отже, поїхали!* (Світ молоді. — 12.01.2009); *Опанасе, я тебе просила* (Вітчизна. — № 1–2. — 2009);

• форми теперішнього часу: *Нумо всі разом, рухаємо тазом* («Голос країни». — 1+1. — 21.03.2012. — 22:26); *А тепер — вирішуємо проблему* («Тиждень». — Новий канал. — 05.04.2012. — 12:05);

• форми майбутнього часу: *Проведеш мене і вернешся* (Вітчизна. — № 1–2. — 2009); *Ну, то я піду* (Вітчизна. — № 1–2. — 2009);

б) з формами умовного способу: *Я б нікому не радила ходити по Парижу організованим на товпом* (Високий замок. — 04.12.2009); *<...> варто було б спочатку засудити весь модернізм <...>* (Gazeta.ua. — 19.02.2012);

3) еквіваленти речень: *[Триває суперечка, яку намагається припинити телеведучий. З метою обірвати промову Л. М. Кравчука, зупинити його, ведучий вживає лише звертання]. Пана Кравчук! Пана Кравчук...* («Свобода слова». — ICTV. — 09.11.2009. — 23:00).

У низці ситуацій мовці передають спонукування за допомогою непрямих актів, виражених формально питальними реченнями. Спонукування є вторинною функцією питальних речень. Таке їх застосування сприяє створенню приємного клімату спілкування та пом'якшує волевиявлення мовця: *Можє, мамо, Ви поняньчите Валерчика хвили двадцять?* (= *поняньчить Валерчика*) (Вітчизна. — 2009. — № 1–2).

Питальні речення зі значенням спонукування досить активно використовуються мовцями, адже таким чином етикетні форми реалізується за допомогою гіпотетичних ситуацій. У такий спосіб можна «м'якше» висловити побажання, прохання тощо. Напр.: *Чому би Львову не проявити гостинність?* (Високий замок, <http://www.wz.lviv.ua/pages.php?atid=79051>).

Значну частину питальних речень становлять так звані питально-риторичні висловлення. Вони виражають спонукування завдяки специфічному змісту, який явно або приховано апелює до загальноприйнятої в певному соціумі системи оцінок.

На думку С. В. Мясоедової, «взаємодія питальної форми й заперечного компонента, експлікованого часткою *не*, надає висловленню спонукальної сили» [4, с. 11]. Таким чином, спонукальна модальність передається саме завдяки оформленню речення як питально-заперечного: *Чи Ви не нагадаєте про події <...>?* («Свобода слова». — ICTV. — 23.11.2009. — 22:00).

Значну частину вторинних непрямих спонукальних мовленневих актів виражено непитальними реченнями зі значенням спонукування: *[І особисте прохання до колег-журналістів!] Ми не встигаємо спілкуватися з усіма, по кілька разів на день повторюючи всі ці історії! Все розміщено в Інтернеті, опубліковано в паперових версіях журналів «Музеї України» і «Нова Січ» (Музеї України. — 22.09.2009).* Зміст другого й третього речень можна замінити спонукальною конструкцією «*читайте відповіді на свої запитання в Інтернеті та в паперових версіях журналів*».

Ірреальна модальність таких висловлень має досить високий ступінь прихованості, тому спонукальне призначення їх розкривається лише в конкретному контексті. Напр.: *Молоді читачки «Ви-*

сокого замку» цікавляться, який сімейний стан в Олега Голодюка <...> (= розкажіть про Ваш сімейний стан) (Високий замок. — 03.12.2009). Наявність окличної інтонації в таких реченнях посилює спонукальну модальність: *Завжди чекаємо пресу у музеї!* (= приїздить до музею) (Музеї України. — 08.12.2009).

Непрямі спонукальні мовленнєві акти, виражені непитальними реченнями, часто містять форми дійсного способу дієслів. Це можуть бути як форми теперішнього часу: *Варене м'ясо нарізаємо дрібно <...>* (= наріжмо) (Високий замок. — 19.12.2012), — так і форми майбутнього часу дієслова: *Тоді вийдете разом із нами* (= вийдуть) (Вітчизна. — № 1–2. — 2008), або форми минулого часу дієслова: *Поїхали з нами!* (= їдьмо) (Реклама. — Новий канал. — 12.11.2011. — 12:05); *Підняли руки вгору!* (= піднімуть) («Справжні лікарі». — 1+1. — 12.05.2012. — 07:45). За допомогою форм індикатива нерідко передається категоричніше значення, ніж під час використання інших конструкцій цієї групи: *Ану, пішли в хату, розберемося!* (Вітчизна. — 2009. — № 1–2).

Закликаючи до спільної дії, адресант часто вдається до використання дієслівних форм теперішнього часу, зокрема 1-ї особи множини: *Думаємо разом!* (Gazeta.ua. — Режим доступу: <http://gazeta.ua/>).

Унаслідок того, що спонукування становить різновид ірреально-модального значення, й існує можливість заміни імперативних форм іншими, що теж набувають ірреального об'єктивно-модального значення в певному контексті. Оскільки ж форми майбутнього та минулого часів індикатива також можуть набувати значення ірреальності, то вони відповідно здатні бути носіями спонукальної модальності й осмислюватися як ірреальні. Дієслова майбутнього часу, хоч і належать до способу реального, позначають дію, яка ще не відбулася, тобто дію, нереальну на цей момент, такі форми можуть набувати значення спонукування, протиставляючись дієсловам способу реального. Форми минулого часу, які називають дію таким чином, ніби вона вже реально відбулася, теж набувають спонукального значення. Конструкції з предикатами такого типу виражають вимоги, що потребують швидкого виконання названої дії: *Витягли разом!* (Музеї України. — 08.01.2010).

Ірреальне об'єктивно-модальне значення притаманне й формам умовного способу дієслова. До підгрупи конструкцій непрямого вторинного спонукування належать висловлення, предикативне ядро яких виражене дієсловами умовного способу: *Я б радила йти до психіатра* (Високий замок. — <http://www.wz.lviv.ua/pages.php?atid=79051>); *Я хотіла би повернутися до змісту* («Шустер-LIVE». — ТРК Україна. — 15.10.2010. — 20:20). Форми умовного способу, на відміну від інфінітива та індикатива, пом'якшують спонукальне значення.

Непрямі спонукальні акти можуть бути виражені еквівалентами речень, серед яких найуживанішими є звертання. Непряме спонукування, виражене вокативом, завжди адресоване тій самій особі (особам), що її згадано в звертанні. Зміст таких вокативних речень часто є емоційно забарвленим і стилістично обмеженим. У розмежуванні власне-вокативних і спонукальних вокативних речень велику роль відіграє контекст. Адже зазвичай звертання виконує фатичну (контактовстановлювальну) функцію, є етикетним висловом.

Отже, поняття прямого та непрямого спонукування тісно переплітається з поняттям первинної та вторинної спонукальної функції тієї чи іншої конструкції, а також виявленням імплікатур мовленнєвого спілкування. Усі прямі та непрямі спонукальні мовленнєві акти утворюють єдине поле спонукування завдяки спільному інваріантному значенню. Але варіативність способів вираження прямих і непрямих мовленнєвих актів демонструє специфічні особливості в плані вираження інтенсивності спонукування, дотримання норм етикету, врахування контексту тощо. Важливо також під час вибору спонукального мовленнєвого акту враховувати індивідуальні особливості комунікантів, наприклад, вікові відношення, родинні зв'язки, гендерні характеристики, які дозволяють правильно оформити спонукальний мовленнєвий акт і зробити його ефективним. Таким чином, будь-яке спілкування починається з вибору комунікантами певної позиції, соціальної ролі, урахування психологічного настрою адресата й цільової настанови комунікації взагалі.

Проблема вивчення способів оформлення прямих і непрямих мовленнєвих актів жодною мірою не вичерпано простежуваними в статті явищами, а лише окреслено як можливий напрям подальших досліджень. Питання інтерпретації спонукальних мовленнєвих актів вимагає цілісного, ємного вивчення з метою їх типологізації.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Истоки, проблемы и категории прагматики / Н. Д. Арутюнова, Е. В. Падучева // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1985. — Вып. 16. — С. 6–32.
2. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики: учебник / Ф. С. Бацевич. — К.: ВЦ «Академія», 2004. — 344 с.
3. Маслова А. Ю. Коммуникативно-семантическая категория побудительности и её реализация в славянских языках (на материале сербского и болгарского языков в сопоставлении с русским): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.03 — славянские языки; 10.02.01 — русский язык / А. Ю. Маслова. — С. Пб., 2009. — 40 с.
4. Мясоедова С. В. Категория спонування і її вираження в непрямих висловленнях сучасної української мови: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 — укр. мова / С. В. Мясоедова. — Харків, 2001. — 16 с.
5. Нарушевич-Васильєва О. В. Категория спонукальності у прагматистичному аспекті: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 — укр. мова / О. В. Нарушевич-Васильєва. — Одеса, 2002. — 22 с.
6. Падучева Е. В. Высказывание и его соотносительность с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений) / Е. В. Падучева. — М.: Наука, 1985. — 271 с.
7. Серль Дж. Косвенные речевые акты / Дж. Серль; пер. с англ. Н. В. Перцова // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1986. — Вып. 17. — С. 195–222.

8. *Serly Dzh.* Что такое речевой акт? / Дж. Серль; пер. с англ. И. М. Кобозевой // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1986. — Вып. 17. — С. 151–169.
9. *Филатова Е. А.* Побудительные высказывания как речевые акты в современном русском языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 — русский язык / Е. А. Филатова. — М., 1997. — 231 с.
10. *Харченко С. В.* Семантико-синтаксична та комунікативна структура речень спонукальної модальності: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 — українська мова / С. В. Харченко. — Київ, 2001. — 20 с.

References

1. *Arutjunova N. D.* Istoki, problemy i kategorii pragmatiki / N. D. Arutjunova, E. V. Paducheva // *Novoe v zarubezhnoj lingvistike.* — М.: Progress, 1985. — Вып. 16. — С. 6–32.
2. *Bacevych F. S.* Osnovy komunikativnoi lingvistyky: pidruchnyk / F. S. Bacevych. — К.: Vydavnychyj centr «Akademija», 2004. — 344 s.
3. *Maslova A. Ju.* Kommunikativno-semanticheskaja kategorija pobuditel'nosti i ejo realizacija v slavjanskih jazykah (na materiale serbskogo i bolgarskogo jazykov v sopostavlenii s russkim): avtoref. diss. ... kand. filol. nauk: 10.02.03 — slavjanskije jazyki; 10.02.01 — russkij jazyk / A. Ju. Maslova. — S. Pb., 2009. — 40 s.
4. *Mjasoyedova S. V.* Kategorija sponukannja i її vyrazhennja v neprjamyh vyslovlennjah suchasnoї ukrains'koї movy: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 — ukrains'ka mova / S. V. Mjasoyedova. — Harkiv, 2001. — 16 s.
5. *Narushevych-Vasil'yeva O. V.* Kategorija sponukal'nosti u pragmatylystychnomu aspekti: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 — ukrains'ka mova / O. V. Narushevych-Vasil'yeva. — Odesa, 2002. — 22 s.
6. *Paducheva E. V.* Vyskazyvanie i ego sootnesennost' s dejstvitel'nost'ju (referencial'nye aspekty semantiki mestoimenij) / E. V. Paducheva. — М.: Nauka, 1985. — 271 s.
7. *Serly Dzh.* Kosvennye rechevyje акты / Dzh. Serly; per. s angl. N. V. Percova // *Novoe v zarubezhnoj lingvistike.* — М.: Progress, 1986. — Вып. 17. — С. 195–222.
8. *Serly Dzh.* Chto takoe rechevoj akt? / Dzh. Serly; per. s angl. I. M. Kobozевой // *Novoe v zarubezhnoj lingvistike.* — М.: Progress, 1986. — Вып. 17. — С. 151–169.
9. *Filatova E. A.* Pobuditel'nye vyskazyvanija kak rechevyje акты v sovremennom russkom jazyke: dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 — russkij jazyk / E. A. Filatova. — М., 1997. — 231 s.
10. *Harchenko S. V.* Semantiko-sintaksychna ta komunikativna struktura rechen' sponukal'noi modal'nosti: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 — ukrains'ka mova / S. V. Harchenko. — Kiiv, 2001. — 20 s.

Шатилова Елена Сергеевна,

кандидат филологических наук, ассистент кафедры украинского и русского языков Донецкого национального технического университета; Донецк, Украина;
e-mail: shatilova_olena@mail.ru; тел.: +38-050-777-90-38

ИМПЛИКАТУРЫ РЕЧЕВОГО ОБЩЕНИЯ КАК ВАЖНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ПОБУДИТЕЛЬНЫХ ВЫСКАЗЫВАНИЙ

Аннотация. В статье рассмотрены способы выражения прямых и косвенных побудительных речевых актов. Рассмотрен вопрос адекватного и неадекватного восприятия текста. Побудительные речевые акты проанализированы с точки зрения морфолого-синтаксического оформления конструкций, которыми они выражены. Прямые побудительные речевые акты разделены на ядерные и периферийные. В качестве критерия распределения выбрано наличие специализированной морфологической формы. Среди прямых побудительных речевых актов выделены императивные, перформативные, инфинитивные, номинативные и эллиптические предложения, а также нечленяемые конструкции с предикатом-побудительным междометием или побудительной частицей. К непрямым речевым актам отнесены формально вопросительные предложения, эквиваленты предложений и невопросительные предложения с формами глаголов-предикатов изъявительного наклонения (прошедшего, настоящего и будущего времени) и условного наклонения. Определена роль импликатур речевого общения в общей интерпретации высказывания. Осуществлена попытка классификации прямых и косвенных побудительных речевых актов.

Ключевые слова: речевой акт, прямое побуждение, косвенное побуждение, импликатура.

Olena S. Shatilova,

Candidate of Philological Sciences, assistant lecturer of the Russian and Ukrainian Languages Chair of the Donetsk National Technical University; Donetsk, Ukraine;
e-mail: shatilova_olena@mail.ru; tel.: +38-050-777-90-38

IMPLICATURES OF SPEECH COMMUNICATION AS AN IMPORTANT COMPONENT OF INCENTIVE STATEMENTS INTERPRETATION

Summary. The article considers the ways of expression of direct and indirect incentive speech acts. It analyses the problem of adequate and inadequate text perception and studies morphological and syntactic registration of hortatory sentences. Direct incentive speech acts are subdivided into nuclear and peripheral ones. A specific morphological form is chosen as the distribution criterion. Within the group of direct incentive speech acts we define imperative, performative, infinitive, nominative and elliptical sentences, as well as indivisible constructions with the predicate expressed by an interjection or imperative particle. As indirect speech acts we classify interrogative suggestions, equivalents of suggestions and non-interrogative suggestions with the verbs-predicates in the indicative (past, present and future tense) and conditional moods. The article defines the role of implicatures of speech communication in the general interpretation of the utterance. An attempt is made to classify the direct and the indirect incentive speech acts.

Key words: speech act, direct motivation, indirect motivation, implicature.

Стаття отримано 15.10.2013 р.